

ample explicații în legătură cu numele, folosirea, forma și materialul din care sînt făcute.

Partea a V-a — și cea mai masivă din punctul de vedere al spațiului ocupat — este *catalogul vaselor* (p. 87—305). El prezintă în aceeași ordine alfabetică vasele; fiecare din ele fiind explicat detaliat după următoarea schemă generală: numele (eventual și cel grecesc), întrebuițarea sau întrebuițările (găsită în izvoare citate textual), forma (alăturat fiind trecut izvorul ilustrativ), dimensiunile, materialul din care este făcut, decorul, sinonime, dacă nu are derivate, izvorul principal, literatura modernă. Bineînțeles nu fiecare dintre vase poate fi prezentat cu toate elementele schemei, datele izvoarelor diferind pentru fiecare.

Catalogul este urmat de o listă simplă (p. 305—309) a tuturor vaselor, cu indicarea poziției în catalog și o listă (p. 309) cu formele primitive ale vaselor romane și denumirea lor latină. Lucrarea se încheie cu o listă a ilustrațiilor prezentate în text (p. 311—312), o listă a prescurtărilor tehnice folosite de autor (p. 312) și o listă a abrevierilor bibliografice (p. 313—315). Lucrarea este însoțită de cinci planșe: prima planșă cuprinde formele determinate de vase, iar următoarele patru planșe prezintă cele mai importante tezaure de vase din argint (Boscureale, Hildeshei, Pompei).

Desigur, sumara prezentare a conținutului unei cărți atât de importante nu poate fi în măsură să redea pe deplin valoarea ei adevărată, lucru pe care numai studierea îndeaproape și lucrul efectiv cu cartea o poate face. Întrucît problema pe care cartea o tratează atât de competent este o problemă importantă, nu mulțumim a o cataloga drept un manual serios, deosebit de util pentru toți cei care se ocupă de cercetarea vaselor și recipientelor romane, în ultimă instanță a ceramicii romane. Autorul cărții a realizat

un deziderat, nemărturisit, al specialiștilor de a stabili relația concretă între cantitatea tot mai mare de material arheologic și posibilitatea de interpretare a lui din toate punctele de vedere. Căci lucrarea lui W. Hilgers face împărțirea vaselor nu numai după forme, ci mai ales după întrebuițare și nume. Stabilirea precisă a funcțiilor vaselor, a modului de întrebuițare are implicații adinci în concluziile de ordin economic și mai ales sociologic.

Pentru arheologia epocii romane din țara noastră, cartea lui W. Hilgers este de mare ajutor. Raritatea izvoarelor scrise chiar și pentru epoca romană, face ca materialul arheologic și mai ales ceramica, ce constituie cea mai numeroasă parte a lui, să capete o importanță deosebită. Găsec aici prilejul de a sublinia că pentru o provincie a imperiului roman, cunoașterea ceramicii — prin elaborarea unui *corpus* sistematic — poate reprezenta (și reprezintă uneori) singurul mijloc eficient prin care poate fi recunoscut specificul provincial sau regional al materialului arheologic. În ultimă instanță prin cunoașterea detaliată a ceramicii poate fi scoasă în relief *contribuția fondului local, autohton la specificul culturii materiale a fiecărui teritoriu cucerit de romani*. În ciuda puținelor studii sau prezentări de ceramică din Dacia, se poate sublinia încă de pe acum existența unui specific și general și regional dacic al culturii materiale romane provinciale. Acest specific poate fi recunoscut nu numai în factura ceramicii dar și în preferințele pentru forme și mai ales în formele noi, hibride, specifice provinciei dacice. Posibilitatea de a dezvolta și valorifica istoric această ipoteză trebuie să devină un scop în sine și un stimulent pentru realizarea *corpus*-ului de ceramică. Iar pentru întocmirea lui, cartea lui Hilgers ar putea fi de un prețios ajutor.

N. Gudea

DYMACZEWSKA, U., *Ceramika z osady sredniowiecznej w Styrmen, okreg Ruse (Bulgaria)*, Slavia Antiqua, XIX, 1972, p. 199—226, 5 tabele, 9 figuri, listă bibliografică, rezumat în limba franceză.

În cadrul colaborării polono-bulgare, între 1961—1964, 1967—1968 au fost efectuate o serie de cercetări în așezarea de la Stărmén,

situată la 3 km nord de satul cu același nume, pe riul Iantra, afluent al Dunării. Săpăturile au permis cercetătorilor să constate existența

mai multor straturi arheologice, începând din epoca eneolitică. Cel mai recent datează din secolele XII—XIII și aparține unei așezări medievale suprapunând ruinele unui centru fortificat din secolele IX—XI¹.

Rezultatele cercetărilor întreprinse de fiecare colectiv au fost publicate în revistele de specialitate din Bulgaria și Polonia. Articolul din *Slavia Antiqua* semnat de Ursula Dymaczewska este dedicat doar unei părți a materialului obținut cu prilejul săpăturilor și anume, ceramicii din epoca feudală. Este vorba de materialul găsit în cele câteva complexe descoperite în zona investigată de expediția poloneză (cinci bordeie având pereții înțăriți cu stilpi, șase construcții cu ziduri de piatră și două gropi).

În lotul ceramic autoarea distinge, în funcție de procesul tehnologic al fabricației, două mari categorii: 1) vase modelate cu mîna și finisate probabil pe o roată cu învîrtire lentă și 2) vase lucrate la roata rapidă².

Prima categorie cuprinde două variante: a) oale cu corpul bombat, suprafața netedă, de culoare deschisă și 2) vase ovoidale ornamentate neglijent cu striuri incizate.

Ulcioare, străchini, farfurii, opaițe, oale etc., alcătuiesc toate împreună a doua mare categorie, ceramica lucrată la roată (rapidă). Procentul cel mai însemnat în cadrul acesteia îl dețin vasele arse oxidant, avînd o culoare cărămizie (încadrate de arheologii români în ceramica uzuală). Cele mai rare sînt piesele ornamentate în tehnica sgraffito.

Vasele de lut numite de U. D. pahare, prevăzute cu toartă și avînd aceeași formă ca și oalele, sînt de fapt recipiente de mici dimensiuni, pe care arheologii români le încadrează îndeobște în grupa ulcelelor sau a cînilor. Unele dintre ele sînt decorate cu benzi verticale lustruite.

În complexele amintite au mai fost descoperite și fragmente aparținînd unor vase de mari dimensiuni, cu torți masive și pereți ce ating grosimea de 1 cm. Asupra acestora cercetătoarea poloneză se pronunță cu oarecare prudență atunci cînd trebuie să le definească forma. Într-adevăr, în lipsa unor piese întregi este mai dificil de afirmat dacă fragmentele aparțin unor ulcioare amforoidale sau unor amfore, acestea din urmă fiind cunoscute la Dunărea de Jos și în secolele XII—XIII³.

Un grup aparte este alcătuit, după aprecierea autoarei de „ceramica cu un diametru mare”, fără ornament (este vorba de vase cu deschiderea gurii mai largă decît cea a fundului), reprezentată de câteva opaițe. Alături de acestea sînt înfățișate și unele piese ceramice de formă conică, cu baza plată și marginea ridicată, înzestrate cu o toartă, cărora nu li s-au găsit și părțile superioare, și pe care U.D. le numește sfeșnice (*swieczniki*) (p. 211, fig. 4/6, 7). În realitate fragmentele aparțin unor capace de lut și nu unor sfeșnice⁴. Trebuie însă remarcat că unele din aceste exemplare, spre deosebire de cele cunoscute în alte așezări mai tîrzii de pe linia Dunării (ca de pildă Păcuilui lui Soare, Coconi, Bragadiru, Zimnicea ori Basarabi) poartă ca decor benzi de smalt verde deschis.

Pe baza studiului celorlalte obiecte ce însoțesc ceramica, în special al monedelor, așezarea medievală de la Stărmene datează între sfîrșitul secolului al XII-lea și finele veacului următor. Unele materiale atribuite de cercetătoarea poloneză acestei perioade — ca de exemplu opaițul avînd marginea decorată cu o linie în val (fig. 2/10) sau vasele ce poartă mărci de olar (fig. 5/4) — aparțin de fapt stratului timpuriu.

Materialul de bază pentru elaborarea acestui studiu, reprezentat de 7 vase întregi

¹ St. Mihailov, *Archeologia*, 5, 1963, 3, p. 5—13; W. Hensel, *ArchPolona*, 12, 1970, p. 161—164, 180—182.

² O situație similară se întîlnește în Dobrogea, la Dinogetia-Garvăn, unde în nivelul bordeielor arse apar de asemenea două categorii ceramice (vezi Maria Comșa, în *Dinogetia*, I, București, 1967, p. 186; Petre Diaconu, *Dacia*, N. S., 16, p. 322).

³ I. Țangova, *Izvestija Institut*, 22, 1959, p. 262; I. Barnea datează amforele descoperite la Niculițel către sfîrșitul secolului al XII-lea (I. Barnea, Șt. Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, București, 1971, vol. III, p. 267; Petre Diaconu, *op. cit.*, p. 322 și nota 50.

⁴ Silvia Baraschi, *SCIV*, 23, 1972, 4, p. 609—617.

și peste 1 500 de fragmente ceramice este considerat de autoare ca insuficient pentru extinderea interpretărilor și a concluziilor. În ceea ce privește rezultatul analizei efectuate asupra ceramicii de la Stărmene, U. D. socotește că nu poate servi încă drept bază pentru cronologia ceramicii medievale. Nu putem fi deci de acord cu afirmațiile autoarei dar, subliniind că prin poziția sa geografică Stărmeneul se încadrează în șirul de așezări medievale cunoscute în zona Dunării de Jos, atragem atenția asupra faptului că importanța cercetărilor și descoperirilor expediției polono-bulgare depășește hotarele Bulgariei interesând în mod special și pe arheologii medievști români. În aceeași ordine de idei se cuvine a remarca numărul de lucrări românești folosite de U. D. pentru stabilirea unor analogii.

Observațiile de la Stărmene, în ansamblul lor, dau posibilitatea unei mai exacte fixări cronologice a ceramicii medievale și întregesc un tablou deocamdată incomplet al situației de la Dunărea de Jos, așezarea respectivă fiind singura — până în momentul de față — a cărei viețuire acoperă sfârșitul secolului al XII-lea și secolul al XIII-lea, perioadă surprinsă pe teritoriul nostru doar parțial și sporadic.

În ceea ce privește ilustrația, studiul Ursulei Dymaczewska, deși conține un număr însemnat de tabele și figuri este totuși deficitar. Articolul ar fi fost mult mai la îndemina tuturor cercetătorilor dacă explicația figurilor ar fi fost mai cuprinzătoare și dacă planșele ar fi prezentat toate materialele descrise în text.

Silvia Baraschi

ARHEOLOGIA MOLDOVEI, VII, Edit. Academiei, București, 1972, 404 p.

Și acest al VII-lea tom din *Arheologia Moldovei*, prestigioasă contribuție la Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” Iași, conține o serie de rapoarte, articole și studii dintre cele mai interesante;

Anton Nișu, *Reprezentări zoomorfe plastice pe ceramica neoneolitică carpato-dunăreană*, p. 1—96, pl. 37. O lucrare de acest gen era demult așteptată ca un instrument de lucru necesar atât pentru specialiști cît și pentru cei interesați în urmărirea treptelor evoluției fenomenului artistic general. Lucrarea este valoroasă nu numai prin încercarea de a pune ordine în evoluția unui stil, atât de variat și bogat documentar în culturile neo-eneolitice, cît mai ales prin concepția și metodologia în care se tratează problema. Expunerea este însoțită de un numeros material ilustrativ și comparativ care se referă la centre culturale din toate continentele. Studiul este împărțit în două părți: una introductivă și a doua, descrierea reprezentărilor plastice. În introducerea se discută caracteristicile neoliticului balcano-dunărean și locul plasticii zoomorfe

în sinul acestuia. Este explicată necesitate, reconsiderării de ansamblu a stilului animalier în concordanță cu arta și religia culturilor neolitice sud-est europene și orientale, sub a căror influență conceptuală s-ar afla. Evoluția reprezentărilor figurate din arta neolitică și a gândirii magico-religioase este pusă sub semnul influențelor marilor religii și culturi afroasiene. Participarea elementelor figurate sud-est europene la reprezentările conceptuale ale civilizației orientului mediteranean nu este socotită ca o deducție silogistică, neoliticul sud-est european fiind integrat evoluției istorice generale, cu tot decalajul, în timp și spațiu, față de civilizația egeo-orientală. În legătură cu acest proces „ecumenicitate istorică” se pune însă întrebarea: ea poate fi numai într-un sens? adică, cum vede autorul numai în sens de filiație afroasiatică chiar cînd pe teritoriul Europei avem de-a face cu o puternică tradiție la date anterioare sau contemporane? În continuare autorul grupează reprezentările zoomorfe de pe ceramică după tehnica modelării. Aceste grupe sînt